

Проф. В.А. Огнєв, доц. О.В. Мякина,

доц. Н.М. Мартиненко

Харківський національний медичний університет

Історико-хронологічний опис розвитку соціальної медицини у віддзеркаленні харківської вищої медичної школи XVIII–XXI ст.

На основі аналізу друкованих і архівних матеріалів висвітлено та проаналізовано історичні періоди становлення та розвитку світової і вітчизняної соціальної медицини від XVIII до XXI ст. Матеріал викладено в хронологічній послідовності, що сприяє формуванню цілісної картини процесу становлення та розвитку соціальної медицини. Методологічну основу роботи становила сукупність принципів об'єктивності, історизму та системності.

Результати та їх обговорення. Результати дослідження обговорювались на теоретичних семінарах кафедри громадського здоров'я та управління охороною здоров'я Харківського національного медичного університету та в рамках VI науково-практичної конференції з міжнародною участю, присвяченої 100-річному ювілею кафедри громадського здоров'я та управління охороною здоров'я Харківського національного медичного університету.

Рівень розвитку будь-якої держави, яка прагне бути цивілізованою, вимірюється рівнем здоров'я її громадян. *Соціальна медицина* і є тією наукою, яка вивчає закономірності розвитку здоров'я суспільства та охорони здоров'я. Народження цієї науки було якісним стрибком людства від емпіричного розуміння формування суспільного здоров'я до наукового узагальнення закономірностей його становлення і розвитку. Соціальна медицина вивчає здоров'я певних соціальних груп населення і здоров'я суспільства загалом, з'ясовуючи соціальні фактори довкілля (сім'я, побут, робота, охорона здоров'я, освіта, страхування), які впливають на його рівень, досліджуючи способи і методи збереження і зміцнення громадського здоров'я [1].

Соціальна гігієна (медицина) має глибокі історичні корені. Процес формування науки відбувався

протягом досить тривалого періоду, починаючи з XVIII століття, і ще не завершений на початку XXI століття, оскільки потрібен час для визрівання необхідних історичних передумов для визнання нової наукової дисципліни про громадське здоров'я та громадську охорону здоров'я. Поступово визначалися об'єкт і предмет дослідження цієї науки, методи, мета, завдання, які доповнюються і уточнюються в міру їх формування, і дотепер тривають дискусії щодо термінології. Слід зауважити, що у різних країнах світу дисципліна називається по-різному, в англійських країнах це: громадське здоров'я (public health), громадська охорона здоров'я (public health care), превентивна медицина (preventive medicine), у французьких країнах — соціальна медицина (médecine sociale), медична соціологія (sociologie médicale), в країнах центральної та східної Європи — соціальна гігієна (медицина), організація охорони здоров'я, теорія і організація охорони здоров'я, соціальна гігієна і організація охорони здоров'я, громадське здоров'я та управління охороною здоров'я та інші комбіновані варіанти [2].

Соціальна гігієна як самостійна наука сформувалась наприкінці XIX ст., але протягом тисячоліть лікарі користувались методами соціальної профілактики хвороб. Тяжкі умови існування людей в первісному суспільстві обумовлювали виникнення багатьох захворювань. Елементарні заходи захисту від несприятливих умов можна вважати примітивними зачатками гігієни. Накопичений тисячоліттями досвід поступово призвів до усвідомленого розуміння ролі запобіжних заходів зі збереження здоров'я людини і заклав основи емпіричної гігієни. В країнах античного світу існували водостічні труби, водогін, каналізаційна система). До нашого часу зберігся збірник «Кодекс Гіпократів», за допомогою

якого дізнаємося про тогочасні соціально-медичні уявлення про природу, здоров'я, хвороби. Найдавніші законоположення римлян, наприклад «Законододаток 12-ти таблиць» містили постанови санітарного характеру. У зв'язку з колосальним поширенням прокази в країнах середньовічної Європи, в епоху Хрестових походів у 1098 році, на базі лікарні для прокажених було створено католицький орден Святого Лазаря, який приймав до своїх лав не тільки здорових, а й хворих на проказу лицарів. Вони опікувалися створенням притулків для хворих (лазаретів).

Зародження нових соціальних відносин зумовило розвиток науки та культури. Антоні ван Левенгук (1632–1723), нідерландський натураліст, створив мікроскоп, італієць Джироламо Фракасторо (1478–1553) написав працю про контагії, контагіозні хвороби та їх лікування (1546 р.). Першою працею соціальної спрямованості вважають «Роздуми про хвороби ремісників» (1700 р.) авторства італійського лікаря Бернардіно Рамацині (1633–1714). У XVIII ст. австрійський лікар німецького походження, якого вважають засновником соціальної гігієни Йоган Петер Франк (1745–1821) опублікував 6-томну працю про основні напрямки політики в галузі охорони здоров'я, в якому розглядалися різні аспекти життя людини в суспільстві. Його син, доктор медицини Йозеф Франк, сформував основи соціальної гігієни, вперше обґрунтував та розробив ідею державної організації медичної служби і розглядав питання громадського здоров'я. У 1784 р., українець, доктор медицини І.Л. Данилевський (один з перших представників соціальної гігієни) вважав за необхідне поширення санітарної освіти серед населення і пропонував викладання в школах першооснов збереження здоров'я. У XVIII–XIX ст. були виконані численні медико-топографічні дослідження санітарного стану окремих міст та губерній, автори яких зібрили багатий матеріал. До ранніх медико-топографічних описів слід віднести працю Опанаса Филимоновича Шафонського (1740–1811), лікаря, економіста, статистика. У 1786 році він опублікував топографічний опис Чернігівського намісництва. В рукописних альбомах українського етнографа, лікаря французького походження Домініка П'єра Де ля Фліза (1787–1861) розглянуто різні аспекти культури та побуту селян, уміщено відомості про їх житло, одяг, звичаї тощо. Окрім того, у фондах Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського зберігається «Медико-топографічний опис державних маєтностей Київської округи та етнографічний опис селян Київської губернії» цього автора, виданий 1854 р. Цікавий статистичний матеріал вміщувала праця Київського губернатора Івана Івановича Фундуклея «Статистичний опис Київської губернії» (1852 р.) Благодійна медицина була потужною системою в організації охорони здоров'я: Товариство Червоного Хреста, Попечительства сліпих і німих, Попечительство охорони материнства. У 1840-х рр. німецький науковець, патолог Рудольф Вірхов (1821–1902) проголосив медицину соціальною наукою і стверджував,

що медицина повинна сприяти основній соціальній реформі. Наукові та навчальні заклади соціальної гігієни вперше виникли в Німеччині у XIX ст.

Бурхливий розвиток соціальної гігієни відбувається у другій половині XIX ст. У цей період фахівці проявляли неабиякий інтерес до вивчення соціальних умов і факторів здоров'я людини. Були створені передумови виникнення суспільної, соціальної складової гігієни як науки. Саме тоді, під впливом громадського руху, земської і фабрично-заводської реформ вперше формувалися основи соціальної гігієни як науки та навчальної дисципліни про громадське здоров'я та управління ним, яка на початку XX ст. була конституйована як наука. У цей період в окремих вищих навчальних закладах створювалися курси, навчальні програми, лабораторії з навчання студентів основам громадської гігієни і превентивної (профілактичної) медицини. У 1860-х рр. в Казанському університеті професор Олександр Васильович Петров (1837–1885) читав студентам лекції з громадського здоров'я. Подібні курси викладали на медичних факультетах університетів Києва та Харкова.

Викладачі кафедр гігієни українських університетів брали активну участь у процесі розвитку і поширення соціально-гігієнічних ідей. Керівник першої самостійної кафедри гігієни в Україні у Київському університеті (викладання соціально-гігієнічних проблем і статистики, 1871) В.А. Субботін розширив програму викладання гігієни, включивши до неї питання медичної географії, епідеміології, професійної та соціальної гігієни, статистики. А.І. Якобій, очолив другу за часом заснування в Україні кафедру гігієни (1873) медичного факультету Харківського імператорського університету, пропагуючи ідею необхідності розвитку громадського напрямку гігієни. Курс лекцій, який він читав в університеті, він назвав «курсом общественной гигиены», а соціально-гігієнічні питання були широко представлені в програмах викладання гігієни І.П. Скворцова і В.В. Фавра [3].

Початок історії науки та навчальної дисципліни соціальної гігієни припадає на перші десятиліття XX ст., коли німецький лікар Альфред Гротьян (1869–1931) в 1902 році започаткував читання лекцій на тему «Соціальна медицина», а в 1903 р. — організував видання журналу з соціальної гігієни. З 1905–1906 навчального року у Київському університеті курс соціальної гігієни почав читати О.В. Корчак-Чепурківський. У 1905 р. в Берліні розпочало свою діяльність наукове товариство соціальної гігієни та медичної статистики [3].

Важливу роль у формуванні соціально-гігієнічного напрямку в громадській медицині та гігієні у дореволюційній Україні відігравали земські лікарі М.С. Уваров, М.І. Тезяков, П.П. Кудрявцев, П.М. Діатроптов, С.М. Ігумнов, А.Л. Смідович та ін. і вже знайомі нам вчені-гігієністи — В.А. Субботін, А.І. Якобій, І.П. Скворцов, О.В. Корчак-Чепурківський, В.В. Фавр. Вони розробили важливі положення соціальної гігієни: вплив соціальних чинників

на здоров'я населення, недостатність лише медичних заходів задля поліпшення здоров'я народу і необхідність проведення широких суспільних заходів, участь громадськості у вирішенні питань охорони здоров'я, ідеї профілактики. Були розроблені оригінальні методики соціально-гігієнічних досліджень: програми дослідження «захожих» сільськогосподарських робітників, метод вивчення епідемії дифтерії та дитячої смертності від неї за метричними записами, з причини відсутності достатніх лікарських даних, анкетний метод вивчення статевого життя і детальний опитувальник тощо. Земські лікарі зробили істотний внесок у розробку нових форм медико-санітарного обслуговування населення. С.М. Гумнову, завідувачу санітарним бюро Харківської губернії, належить ідея створення санітарних станцій — принципово нової організаційної форми санітарно-протиепідемічної роботи [4].

Соціальна гігієна в Україні пройшла у 1920-х — на початку 1930-х років найважливіший етап розвитку, який можна розділити на два періоди: 1917–1925 і 1926–1932 рр., кожен з яких мав певні особливості. На початку періоду соціальна гігієна вступила в якісно новий етап свого розвитку. Докорінно змінились умови і масштаби здійснення соціально-гігієнічних заходів. Малопродуктивні зусилля окремих, розрізнених громадських організацій змінювались послідовно здійснюваними державою широкими соціально-економічними заходами, що мало величезне соціально-гігієнічне значення [2].

Завдання системи охорони здоров'я трансформувались від боротьби з епідеміями до оздоровлення праці і побуту, отже, змінювався і зміст програм досліджень. Основним завданням обстеження 1923 року усіх семи губерній України, було отримання достовірних даних про розміри епідемії тифів у 1920–1922 рр. При проведенні обстеження у 1923 році застосували анамнестичний метод, запропонований О.М. Марзєєвим і С.А. Томіліним.

У 1920 р. за ініціативи А. Гротьяна була організована перша у світі кафедра соціальної гігієни в Берлінському університеті і вже за два роки російські університети (М.О. Семашко, З.П. Соловйов) організували перші кафедри соціальної гігієни. У 1923–1924 рр., відкриваються подібні кафедри в Харківському (27 жовтня 1923 р., зав. М.Г. Гуревич), Одеському (кінець жовтня 1923 р., зав. Л.В. Громашевський), Київському (18 січня 1924 р., зав. С.С. Каган) і Катеринославському (у 1924–1925 навчальному році, зав. М.В. Дониц) медичних інститутах.

Для розвитку наукових досліджень Наркомат охорони здоров'я (НКОЗ) УРСР створив науково-дослідні інститути, в більшості яких до 1925 р. організовувались відділи соціальної патології та гігієни. Створюються науково-дослідні кафедри при медичних вищих навчальних закладах: профілактичної медицини в Одесі, професійної та соціальної гігієни в Харкові, теоретичної медицини в Києві. Ініціюються видання журналу «Профілактична медицина» та організації видавництва «Наукова

думка», в яких публікувалися роботи з соціальної гігієни [2]. Отже, на кінець 1925 року було створено широку мережу наукових, навчальних і практичних соціально-гігієнічних установ, що зумовило інтенсивний розвиток соціальної гігієни в Україні протягом наступного періоду.

Особливістю другого періоду (1926–1932) була тенденція до координації зусиль усіх соціально-гігієнічних установ з метою поглиблення досліджень. При НКОЗ УРСР у 1926 році було створено Вчену медичну раду, до завдань якої входило «обговорення планів, програм і методик науково-дослідницької роботи в галузі соціально-гігієнічних досліджень». У 1929 р. був заснований ВІСОЗ, який здійснював теоретичне обґрунтування заходів охорони здоров'я, а також став методичним центром соціально-гігієнічних досліджень [5].

Протягом цього періоду вчені України розробили важливі теоретичні проблеми соціальної гігієни. У роботах С.А. Томіліна, З.А. Гуревича, С.С. Кагана, К.Ф. Дупленка активно критикувались поширені тоді теорії народонаселення, охорони здоров'я та медицини. Розробкою поняття «соціальні хвороби» займалися М.Г. Гуревич і С.А. Томілін. Тематика соціально-гігієнічних досліджень включала вивчення проблем колективного життя: праці, житла, харчування, алкоголізму, статевого життя. Важливе значення мали роботи з організації, планування та управління охороною здоров'я. Значного розмаху в Україні набули дослідження з соціально-гігієнічних питань демографії. Серйозну увагу соціальні гігієністи України приділяли вивченню захворюваності на інфекційні хвороби, туберкульоз, венеричні хвороби, злоякісні новоутворення.

З іменем видатного соціально-гігієніста С.А. Томіліна пов'язане виникнення перспективних напрямів в соціальній гігієні: економічний підхід до питань демографії та охорони здоров'я, необхідність вивчення здоров'я населення і демографічних процесів в тісному взаємовпливі соціальних і біологічних факторів [5].

У 1926–1932 рр. кафедри соціальної гігієни в Україні вирішували завдання впровадження соціально-гігієнічного змісту в клінічні дисципліни. Соціально-гігієнічний підхід до питань клініки починає ширше впроваджуватися в наукові дослідження клініцистів. Накопичений досвід наукової розробки соціально-гігієнічних проблем і викладання дозволив в 1930-ті роки розпочати підготовку перших українських підручників з соціальної гігієни та її розділів (С.С. Каган, 1932; С.А. Томілін і А.М. Мерков, 1933; Ю.А. Кушнір, 1932, 1934; А.М. Мерков, 1935; Є.Я. Беліцька).

На початку 1940-х років кафедри соціальної гігієни було перейменовано на *кафедри організації охорони здоров'я*. У цей час згортає свою роботу Державний інститут соціальної гігієни, який після Другої світової війни, в 1946 р., був відтворений як Інститут організації охорони здоров'я. У перші повоєнні роки соціально-гігієнічна спрямованість була властива дослідженням медико-санітарних наслідків

війни, ініціатором проведення яких в Україні був О.М. Марзєєв.

У 1956–1965 рр. розпочалася широка дискусія про відновлення соціальної гігієни як науки і предмета викладання, в якій взяли участь соціал-гігієністи та організатори охорони здоров'я як РРФСР, так і України (З.А. Гуревич, Л.Г. Лекареєв). У 1966 р. кафедри соціальної гігієни і головний інститут були відновлені у правах і кафедри організації охорони здоров'я отримали назву «*кафедра соціальної гігієни та організації охорони здоров'я*». Цей процес сприяв розширенню спектра соціально-гігієнічних досліджень, при проведенні яких науковці України почали ширше використовувати досвід, накопичений протягом першого і другого періоду розвитку соціальної гігієни радянського часу.

Через 25 років (1991) Всесоюзною нарадою з питань викладання навчальної дисципліни «Соціальна медицина» була перейменована на «*Соціальну медицину та організацію охорони здоров'я*». Цей рік став початком нового етапу розвитку соціальної медицини.

На рубежі ХХ і ХХІ століть у зв'язку з перебудовними процесами, а потім і корінними соціально-економічними та політичними змінами, включаючи сферу охорони здоров'я, перед соціальною гігієною і організацією охорони здоров'я постали нові завдання, що стосуються в першу чергу переходу системи охорони здоров'я на страхові основи в умовах створення ринкової економіки. У ці роки посилювалися проблеми, пов'язані з погіршенням стану здоров'я населення, оскільки якість життя людей значно знизилась (зросли показники захворюваності, смертності та інвалідності від так званих соціально значущих захворювань, зменшення середньої тривалості життя населення).

У системі медичної освіти з 2000 р. кафедри соціальної медицини та організації охорони здоров'я перейменовані на *кафедри громадського здоров'я та охорони здоров'я*, а головний інститут — Науково-дослідний інститут соціальної гігієни, економіки та управління охороною здоров'я в 2003 р. отримав назву *Національний науково-дослідний інститут громадського здоров'я*. Таким чином, навчальна дисципліна в системі медичної освіти отримала назву «Громадське здоров'я та охорона здоров'я», а в системі соціальної освіти — «Основи соціальної медицини». Дисципліни вивчаються за окремими програмами з урахуванням цілей і завдань підготовки кадрів за відповідними напрямками.

Значний внесок у розвиток науки внесла кафедра громадського здоров'я та управління охороною здоров'я Харківського національного медичного університету. Хотілося б докладніше зупинитись на її історії. Весь період її існування можна поділити на кілька періодів.

Перший період (1923–1941) — період становлення. Навесні 1923 р. йшлося про необхідність організації першої в Україні кафедри соціальної гігієни при Харківському медичному інституті і вже 27 жовтня 1923 р. правління ХМІ доручило викладання

соціальної гігієни М.Г. Гуревичу, санітарної статистики — С.А. Томіліну, охорони материнства і дитинства — Е.А. Федеру. М.Г. Гуревич був затверджений завідувачем кафедри соціальної гігієни. Закономірно, що засновником кафедри став *народний комісар охорони здоров'я УРСР Мойсей Григорович Гуревич* [5]. Перший період діяльності *кафедри соціальної гігієни* закінчився у травні 1941 року, коли наказом НКОЗ вона була реорганізована і змінила назву на *кафедру організації охорони здоров'я*. Це сталося напередодні нападу Німеччини і тимчасової окупації Харкова.

Другий період (1941–1966) був насиченим різноманітними подіями, пов'язаними з евакуацією під час Другої світової війни. 1-й ХМІ знаходився в евакуації в м. Чкалові (нині Оренбург), а 2-й ХМІ — в м. Фрунзе (нині столиця Киргизстану м. Бішкек). У 1946 році З.А. Гуревича затвердили на посаді завідувача кафедри організації охорони здоров'я ХМІ, який знову став єдиним за розпорядженням від 10 грудня 1943 р. У післявоєнний період кафедра вивчала захворюваність міського і сільського населення, досвід об'єднання лікарень і поліклінік, що проводили тоді органи охорони здоров'я, питання диспансеризації хворих на гіпертонічну і виразкову хворобу тощо.

З відновленням соціальної гігієни як предмета викладання почався третій етап розвитку соціально-гігієнічної науки (1966–1991). У цей період розгорнулася широка дискусія про соціальну гігієну, в якій українські вчені зайняли активну прогресивну позицію в питанні про відновлення соціальної гігієни як науки і навчальної дисципліни.

Кафедра соціальної гігієни та організації охорони здоров'я ХМІ продовжувала дослідження актуальних проблем серцево-судинних захворювань (у 1972 р. була опублікована монографія «*Інфаркт міокарда*»). Актуальним був і інший напрям наукових досліджень кафедри, розпочатий ще наприкінці попереднього періоду — вивчення захворюваності промислових робітників та організації боротьби за її зниження. Важливі проблеми організації медичної допомоги населенню були висвітлені в докторській дисертації О.І. Корнілової (1971), в кандидатських дисертаціях М.Ю. Палфія (1967), А.Я. Малоштана (1972), Б.П. Криштопи (1973).

На початку *четвертого періоду* (1991–2017) *кафедра соціальної гігієни та організації охорони здоров'я* отримала нову назву — *кафедра соціальної медицини та організації охорони здоров'я*, згодом, у 1993 році до найменування кафедри долучили ще економіку охорони здоров'я. Отже, тепер це була *кафедра соціальної медицини, організації та економіки охорони здоров'я*. Продовжувалось викладання предмету на всіх факультетах, за комплексною програмою, що містила навчальні блоки з медичної статистики, здоров'я населення, організації охорони здоров'я, економіки охорони здоров'я і курс історії медицини.

В цей період починає розроблятися нова наукова тематика кафедри, яка з'явилася наприкінці попере-

днього періоду — вивчення алергічних захворювань у дітей. Це дозволило кафедрі розвинути міжнародне співробітництво. У 1998 році доцент (нині професор Огнев В.А. — завідувач кафедри) став національним координатором програми «ISAAC», у зв'язку з чим на кафедрі був створений Національний координаційний центр цієї міжнародної програми.

Основним напрямком наукової діяльності кафедри було вивчення актуальних медико-соціальних проблем: обґрунтування епідеміологічних методів вивчення захворюваності, прогнозування ризику виникнення патології у дітей, розробка перших вітчизняних методик оцінки якості життя дітей, обґрунтування систем моніторингу та управління захворюваннями. Результатом цієї роботи стали докторська дисертація В.А. Огнева, 7 методичних рекомендацій з грифом МОЗ України, 8 патентів України на винаходи, 5 нововведень по галузі, більше 25 наукових праць. Співробітництво в рамках міжнародної медичної програми «ISAAC» продовжується і нині.

Від 2002 до 2005 р. В.А. Огнев був керівником фрагменту міжнародного грантового проекту Європейського Союзу «Intas» на тему «Епідеміологічне вивчення репродуктивної функції населення України, що знаходиться під впливом біологічно стійких хлорорганічних з'єднань (діоксинів) навколишнього середовища», а від 2011 до жовтня 2013 року кафедра взяла участь в міжнародному науковому грантовому проекті Євросоюзу «Зміни клімату і репродуктивне здоров'я». В цей період кафедра активно співпрацювала з бюро Всесвітньої організації охорони здоров'я в Україні, в м. Харкові організовувала і проводила цілу низку заходів за участі ВООЗ (семінари, круглі столи, прес-конференції), особливо в рамках підготовки до чемпіонату Європи з футболу — Євро 2012.

У вересні 2012 в ХНМУ на базі кафедри відкривається Спеціалізована вчена рада за спеціальностями 14.02.01 «Гігієна і професійна патологія» медичні науки; 14.02.03 «Соціальна медицина» медичні науки. Очолив раду завідувач кафедри. Створення її сприяло активізації виконання дисертаційних робіт, на кафедрі відкрилась аспірантура, співробітники кафедр соціальної медицини і гігієнічного профілю почали успішно виконувати дисертаційні дослідження.

У цей період кафедра ініціює відкриття в університеті двох додаткових спеціальностей «Адміністративний менеджмент» і «Громадське здоров'я». Проведена робота дала можливість успішно пройти процес ліцензування й акредитації цих спеціальностей. В результаті активної діяльності всього колективу на кафедрі були відкриті спеціальності для підготовки здобувачів вищої освіти за освітньо-кваліфікаційним рівнем магістр — «Публічне управління та адміністрування» з 2014–2015 року і «Громадське здоров'я» з 2021 року.

За 100 років формування і розвитку кафедри предмет викладання істотно розширився, додалися нові цілі, суттєво змінилися завдання навчальної дисципліни. Термін «соціальна медицина», який використовується у багатьох країнах світу, також зазнав змін. Медичні університети, академії та інститути України почали використовувати сучасну термінологію, яка ліпше формує об'єкт і предмет, цілі і завдання навчальної дисципліни, а саме «Громадське здоров'я», «Громадська охорона здоров'я», «Управління в сфері охорони здоров'я» тощо. Все це спонукало до зміни назви кафедри і від 1 вересня 2017 року кафедра соціальної медицини, економіки та організації охорони здоров'я Харківського національного медичного університету отримала назву *кафедра «Громадського здоров'я та управління охороною здоров'я»*. Саме в цей час, протягом 2017/2018 навчального року, проходила апробацію нова навчальна програма «Соціальна медицина, громадське здоров'я», яка і була затверджена у червні 2018 року.

Висновки. Отже, процес становлення соціальної медицини як науки був тривалим. Протягом XIX–XX століть всі необхідні елементи формування її як самостійної науки вона пройшла попри всі труднощі, а саме: підготовку спеціалістів цього профілю, видання періодичних наукових журналів, об'єднання у наукові товариства та організації фахівців соціальної гігієни і медицини. Істотний внесок у розвиток соціальної медицини зробили кафедри українських медичних навчальних закладів, зокрема, кафедри громадського здоров'я та управління охороною здоров'я Харківського національного медичного університету, сторіччя якої ми святкували минулого 2023 року.

Список використаної літератури:

1. Соціальна медицина, громадське здоров'я: навч. посіб.: у 4 т., / за заг. ред. В.А.Огнева. Харків: ХНМУ, 2023. Т. 1. Біологічна статистика. 316 с.
2. Становлення та історична спадщина кафедри громадського здоров'я та управління охороною здоров'я ХНМУ (1923–2023) : монографія / за ред. В. А. Огнева, З. П. Петрової. Харків: ХНМУ, 2023. 244 с.
3. М'якіна О.В., Міщенко О.М. та ін. Історичні аспекти розвитку та становлення соціальної медицини і організації охорони здоров'я. Медицина сьогодні і завтра. Х. : ХНМУ. 2013. №4 (61). с. 74–77.
4. Ганіткевич Я.В. Внесок українських лікарів у світову медицину. Український медичний часопис. 2009. № 7–8 (4/72). С. 110–115.
5. Циганенко А.Я., Петрова З.П., Галичева Н.О. Історія кафедри соціальної медицини, організації та економіки охорони здоров'я Харківського державного медичного університету (до 80-річчя з дня заснування). Медицина сьогодні і завтра. 2003. № 3. С. 6–12.
6. Грузева Т.С., Лехан В.М., Огнев В.А. та інш. Біостатистика : підручник; за заг. ред. Т. С. Грузевої. Вінниця : Нова Книга, 2020. 384 с.
7. Субота Н. П., Петрова З. П. Історія розвитку медичних наукових шкіл Харкова. Харків : ХДПУ ім. Г.С. Сковороди, 2003. 96 с.
8. Видатні вихованці Харківської вищої медичної школи: біобібліогр. довід. / за заг. ред. В. М. Лісового). Харків : ХНМУ, 2010. 208 с.
9. Соціальна медицина, громадське здоров'я: навч. посіб.: у 4 т., / за заг. ред. В. А. Огнева. Харків : ХНМУ, 2023. Т. 2. Громадське здоров'я. 324 с..
10. Лесовой В. Н., Огнев В. А., Петрова З. П. К 90-летию кафедр социальной медицины, организации и экономики здравоохранения. Здоров'я населення, актуальні проблеми та перспективи розвитку системи охорони здоров'я. Матеріали науково-практичної конференції. Харків : ХНМУ, 2013. С. 10–29.
11. Грандо О. А. Визначні імена у світовій медицині. К. : Тріумф, 2001. 320 с.
12. Криштопа Б. Органи управління та керівництво охороною здоров'я в період української державності. Агапіт. 2000. № 12. С. 25–33.
13. Соціальна медицина та організація охорони здоров'я / За ред. Ю. В. Вороненка. Тернопіль : Укрмедкнига, 2002. 332 с.
14. Старченко С.М. Медицина в Україні. Видатні лікарі: кінець XVII — перша половина XIX століть. Бібліографічний словник. Вип. 1. К. : Медицина, 1997. 239 с.
15. Скворцов И.П., Багалея Д.И. Медицинский факультет Харьковского университета за первые 100 лет его существования (1805–1905). Харьков : Изд-во САГА, 2011. С. 10–195.

Історико-хронологічний опис розвитку соціальної медицини у віддзеркаленні харківської вищої медичної школи XVIII–XXI ст.

Проф. В.А. Огнев, доц. О.В. М'якіна, доц. Н.М. Мартиненко
Харківський національний медичний університет

На основі аналізу друківаних та архівних матеріалів висвітлено і проаналізовано історичні періоди становлення та розвитку світової і вітчизняної соціальної медицини від XVIII до XXI ст. і внесок українських вчених у розвиток цієї науки.

Ключові слова: соціальна гігієна, соціальна медицина, ХМІ, ХНМУ, організація охорони здоров'я, громадське здоров'я, кафедра громадського здоров'я та управління охороною здоров'я.

Historical and chronological description of the development of social medicine in the reflection of the Kharkiv Higher Medical School of the XVIII–XXI centuries

Prof. V.A. Ognev, assoc. prof. O.V. Myakina, assoc. prof. N.M. Martynenko
Kharkiv National Medical University

Article deals with the analysis of published materials and archival documents dedicated to the formation of world and home Social Medicine since 18th up to 21st century and the contribution of Ukrainian scientists to its development.

Key words: social hygiene, social medicine, KhMI, KhNMU, health care management, public health, department of public health and health care management.

Контактна інформація — Огнев Віктор Андрійович
дійсний член та віце-президент Української Академії історії медицини, д.мед.н, професор
+38 057 707 73 20
va.ohniev@knmu.edu.ua

Стаття надійшла до редакції 05.09.2024 р.